

ISTRAŽIVANJE STAVOVA PREMA RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI U SISTEMU VISOKOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA

Sažetak:

Tekst prikazuje rezultate istraživanja stavova prema rodnoj ravnopravnosti u sistemu visokoškolskog obrazovanja u Srbiji i deo je projekta *Politike rodne ravnopravnosti: obrazovanje kao pokazatelj rodne ravnopravnosti u Srbiji*.²⁰ Zasnovan je na analizi upitnika o stavovima studentske populacije oba pola o: motivaciji za izbor studija i profesije, odnosu prema porodičnim i partnerskim ulogama, feminizmu kao i ne/poželjnim rodnim ulogama („karakteristikama“). Rezultati analize upućuju na to da studentska populacija u Srbiji ne percipira rodne uloge kao previše rigidne ili konzervativne, ali i na to da studentkinje u većoj meri implicitno pokazuju stereotipne stavove u odnosu na rodne uloge od njihovih muških kolega.

Ključne reči: Stavovi, obrazovanje, rodna ravnopravnost, polne/rodne razlike

U sprovođenju mera za postizanje rodne ravnopravnosti, prema nekim pokazateljima, Srbija zaostaje ne samo za razvijenijim zemljama, već i za zemljama u regionu (Zavod za statistiku Republike Srbije, 2008; *She Figures*, 2006). Jedna od najznačajnijih

16 Vanredna profesorka, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
E-mail: tamdzam@eunet.rs

17 Vanredna profesorka, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
E-mail: nzegarac@eunet.rs

18 Redovna profesorka, Univerzitet u Beogradu – Fakultet veterinarske medicine.
E-mail: draganap@vet.bg.ac.rs

19 Docentkinja, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
E-mail: dasa.duhacek@fpn.bg.ac.rs

20 Tekst je napisan uz podršku Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije u sklopu projekta *Politike rodne ravnopravnosti: obrazovanje kao pokazatelj rodne ravnopravnosti u Srbiji* (broj 159011).

posledica ovakve politike jeste ta da na početku novog milenijuma Srbija ne raspolaže u potpunosti svim svojim ljudskim resursima, jer najveći deo ženske populacije ne ulaže svoj maksimalni potencijal u društvene tokove. Štaviše, ovo neće biti omogućeno ni generacijama koje dolaze. Stoga, da bi se položaj žena u našem savremenom društvu promenio i uskladio sa novim shvatanjem društvenih uloga i ekonomskim potencijalima, potrebna su pre svega temeljna naučna istraživanja koja će dati iscrpan pregled stanja u svim značajnim segmentima društva, a zatim ponuditi preporuke i pravce mogućih promena. Ovi koraci zahtevaju institucionalnu podršku društva, a pre svega legitimaciju unutar svih delova akademske zajednice koja treba da pitanja rodne ravnopravnosti prizna kao legitimnu oblast akademskih istraživanja.

Istraživanje koje je predstavljeno ovim tekstom je deo dugoročnog projekta o politikama rodne ravnopravnosti u obrazovnom sistemu u Srbiji, koji će osim ispitivanja stavova učesnika u obrazovnom procesu, studenata/kinja i predavala/čica obuhvatiti i druge obrazovne elemente, kao što su udžbenici i obrazovni materijal, programi, načini na koje se oni realizuju itd. U tom smislu ovo i naredna istraživanja, treba da budu polazna osnova za obimnu komparativnu analizu (Frieze, I. H., et al 2003; Tan, Y. et al, 2001; Jakobson & Kotsadam, 2008; Huddy, L., Terkildsen, N), na osnovu koje bi se utvrdilo mesto koje naš obrazovni sistem zauzima u sistemu evropskog visokoškolskog obrazovanja u pogledu rodne ravnopravnosti i istraživanja problema roda u širom smislu.

PREDMET I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Predmet ove studije predstavlja ispitivanje stavova prema rodnim ulogama i rodnoj ravnopravnosti u sistemu visokoškolskog obrazovanja. (Rot, 1994; Joksimović, 2004) Cilj je da se istraživanjem obuhvate stavovi studenata i nastavnika sa različitih grupacija Beogradskog univerziteta, kako bi se uporedili stavovi u odnosu na polne razlike, status na Univerzitetu (student-nastavnik) i studijsku grupu (društvene, prirodne, tehničke i medicinske nauke). Stavovi prema pitanjima roda i rodne ravnopravnosti klasifikovana su u nekoliko tematskih oblasti prema različitim socijalnim ulogama vezanim za profesiju, porodicu, partnerske odnose i učešće u javnoj sferi, rodnim karakteristikama i samom feminističkom pokretu. Obuhvaćene su sledeće tematske oblasti:

1. Profesionalne uloge u odnosu na motivaciju, sposobnosti, uspešnost u poslu i odnos prema karijeri
2. Porodične uloge i obaveze, uključujući roditeljstvo, obavljanje kućnih poslova, materijalno obezbeđenje porodice i odnosi prema široj porodici.
3. Partnerske uloge i odnosi, što obuhvata i pitanja moći, seksualnosti, dominacije, inicijative, zaštite i nege.
4. Javna sfera obuhvata učešće u politici, nauci, zdravstvu, prosveti
5. Stavovi prema feminizmu i feministkinjama
6. Preferencija rodnih karakteristika koja se odnose na izgled, sposobnosti, crte ličnosti i ponašanje.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Studija predstavlja pilot projekat rađen na prigodnom studentskom uzorku. Ispitivanjem je obuhvaćeno 328 studenata sa 5 fakulteta kao predstavnika tri od ukupno četiri naučne grupacije fakulteta:

- Društveno/humanističke nauke: Odeljenje za Socijalnu politiku i socijalni rad sa Fakulteta političkih nauka i Odeljenje za Psihologiju Filozofskog fakulteta, ukupno 117 studenata.
- Medicinske nauke: Fakultet veterinarske medicine, ukupno 75 studenata.
- Tehničke nauke: Mašinski i Arhitektonski fakultet, ukupno 136 studenata.

Pored toga što odabir pojedinih fakulteta reprezentuje svaku od izabranih oblasti, izbor odgovara i specifičnoj polnoj distribuciji studentske populacije na ovim fakultetima. Tako u grupi društvenih nauka postoji izrazita prevalenca ženskog pola (85.5% studentkinja prema 14.5% studenata), u grupi tehničkih nauka dominira muški pol (73.5.5% studenata prema 26.5% studentkinja), dok je u oblasti medicinskih nauka manja dominacija ženskog pola (65.3% studentkinja prema 34.7% studenata). U Tabeli 1. prikazana je distribucija polne zastupljenosti po fakultetima. Konačno, u ukupnom uzorku odnos muškog i ženskog pola je približno ujednačen (56.4% studentkinja prema 43.6% studenata).

Tabela 1. Prikaz strukture uzorka prema fakultetima i polu

FAKULTET	Ukupno		muški pol		ženski pol	
	N	%	N	%	N	%
Socijalni rad	64	19,5%	9	14,1%	55	85,9%
Psihologija	53	16,2%	8	15,1%	45	84,9%
Vet.medicina	75	22,9%	26	34,7%	49	65,3%
Arhitektura	96	29,3%	65	67,7%	31	32,3%
Mašinstvo	40	12,2%	35	87,5%	5	12,5%
Ukupno	328	100,0	143	43,6%	185	56,4%

Studenti su bili prosečnog uzrasta 20,05 godina, sa prve i druge godine studija (dužine studiranja prosečno 1,83 godine), a prosečna ocena tokom dosadašnjih studija za ukupan uzorak je 8,03 (raspon srednje ocene od 6 do 9,71).

Podaci su prikupljeni pomoću posebno konstruisane skale Likertovog²¹ tipa za procenu stavova (ocene se izražavaju na skali od 1- u potpunosti se ne slažem do 5- u potpunosti se slažem). Ajtemi su grupisani prema tematskim oblastima koje odgovaraju ciljevima istraživanja. Poslednji deo upitnika za ispitivanje rodničkih karakteristika je dat u formi pridevske liste parova pojmova za koji se ispitanik/ca opredeljuje metodom prisilnog izbora.

21 Likert R (1932), „A Technique for the Measurement of Attitudes,” Archives of Psychology 140: pp. 1–55

REZULTATI I DISKUSIJA

Prva grupa rezultata se odnosi na procenu motivacije za izabrane studije (Tabela 2.). Na 5-stepenoj skali procene ispitanici su procenjivali udeo različitih motiva koji su ih opredelili za buduće zanimanje. U ukupnom studentskom uzorku, najznačajniji motiv je zanimljivost tema i sadržaja (4.39), iza čega slede i dinamičnost posla i mogućnost da se pomaže drugima, mogućnost napredovanja i komunikacije sa ljudima. Najmanje značajan motiv je porodična tradicija (1.69).

Tabela 2. Motivacija za izbor studija

Motivi	Ukupno AS/SD	Muškarci AS/SD	Žene AS/SD	t-test	df	sig
1.Mogućnost dobre zarade	2,95 1,17	3,38 1,17	2,62 1,05	6,153	325	,000
2.Mogućnost zapošljavanja	3,34 1,12	3,48 1,19	3,23 1,05	1,999	325	,046
3.Mogućnost komunikacije sa ljudima	3,57 1,15	3,29 1,22	3,78 1,06	-3,835	325	,000
4.Mogućnost napredovanja u karijeri	3,79 1,07	3,76 1,10	3,82 1,05	-,549	325	,584
5.Zanimljivost tema i sadržaja posla	4,39 ,88	4,17 1,02	4,56 ,71	-4,057	326	,000
6.Mogućnost da se pomaže drugima	3,91 1,12	3,68 1,20	4,09 ,99	-3,322	325	,001
7.Dinamičnost posla	3,91 ,96	3,75 ,99	4,04 ,92	-2,782	325	,006
8.Status zanimanja u društvu	3,18 1,26	3,24 1,32	3,14 1,22	,690	326	,491
9.Porodična tradicija	1,69 1,17	1,83 1,29	1,58 1,06	1,864	324	,063
10.Mogućnost doprinosa društvu	3,42 1,12	3,28 1,16	3,54 1,07	-2,064	326	,040
11.Fleksibilno radno vreme	2,77 1,30	2,84 1,34	2,71 1,27	,867	324	,387

Napomena: U tabelama AS označava aritmetičku sredinu; SD- standardnu devijaciju upisanu u donji red iste ćelije; t-test predstavlja veličinu razlike između grupa; df-stepene slobode i sig.- meru značajnosti razlika

Za potrebe ovog prikaza nećemo se baviti razlikama unutar grupa fakulteta, iako su ove razlike statistički značajne na očekivanim motivacionim varijablama. Tako npr., u grupi društvenih fakulteta motiv za studije koji se značajno razlikuje od drugih fakulteta se odnosi na komunikaciju sa ljudima, sadržaj posla i pomoć drugima, dok studenti tehničkih nauka značajno preferiraju mogućnost dobre zarade. Međutim, fokus ovog prikaza usmerićemo isključivo na razlike između polova, kako bismo utvrdili čime se devojke,

a čime mladići prvenstveno rukovode u izboru budućeg zanimanja. Rezultati pokazuju da je devojkama značajno više stalo do određene profesije zbog mogućnosti komunikacije i zanimljivih sadržaja i dinamičnosti posla. To preferiraju i mladići, ali u manjoj meri. Ovaj nalaz je u skladu sa većinskim opredeljenjem devojaka za društvene nauke, a mladića za tehničke. Motiv da se pomaže drugima je takođe značajno izraženiji kod devojaka, dok je motiv za boljom zaradom izraženiji kod mladića. I ovaj nalaz je očekivan i odgovara tradicionalnim socijalnim ulogama polova o tome ko pretežno brine o drugima, a od koga se očekuje veća finansijska moć.

Jedno od uobičajenih tema kada su u pitanju odnosi polova je ko ima više sposobnosti za koju delatnost. Ne upuštajući se u teorijsku raspravu o odnosi bioloških i kulturnoloških faktora u razvoju i oblikovanju određenih kapaciteta, interesovala su nas samo uverenja studenata o ovoj vrsti rodni razlika. Na ovu temu se neizostavno nadovezuje i pitanje o razlikama u ostvarivanju profesionalne karijere, odnosno ko postiže veći uspeh u određenom zanimanju. Konačno, interesantno je bilo proveriti da li su i u kojoj meri ova dva stava u saglasnosti. Na skali odgovora stepeni 1 i 2 su imali značenje da su muškarci sposobniji i uspešniji, odgovor 3 je izražavao jednake sposobnosti, dok su odgovori 4 i 5 imali značenje da su žene sposobnije i uspešnije u zanimanju za koje su se studenti opredelili. Na oba stava dobijene su značajne razlike između polova (Tabela 3.). Muškarci smatraju da su oni sposobniji dok žene smatraju da one imaju više sposobnosti, ali stavovi muškaraca više odstupaju od odgovora koji bi izražavao jednake sposobnosti, dok su žene bliže stavu da imaju približno iste sposobnosti za ovo zanimanje. Dalja analiza rezultata bi sigurno pokazala interesantne razlike zavisno od vrste profesije, ali ćemo se u ovom radu zadržati samo na nivou globalnih polnih razlika.

Tabela 3. Stavovi prema sposobnostima i profesionalnom uspehu u izabranom zanimanju

Sposobnosti i uspešnost	Ukupno AS/SD	Muškarci AS/SD	Žene AS/SD	t-test	df	sig
1. Stav prema sposobnostima	2,83 ,92	2,25 ,87	3,27 ,68	-11,88	325	,000
2. Profesionalni uspeh	2,53 ,984	2,13 ,86	2,84 ,94	-6,90	325	,000

Kada je u pitanju uspeh u karijeri, oba pola smatraju da su muškarci uspešniji i da ostvaruju više u profesionalnoj karijeri. Razlike su značajne samo u pogledu stepena izraženosti ovog uverenja, odnosno žene smatraju da je ova razlika znatno manja. Dok su kod muškaraca ova dva stava u saglasnosti i iz pretpostavke o većim sposobnostima dosledno sledi i uverenje o većem uspehu u karijeri. Međutim, iako žene smatraju da imaju više sposobnosti za određena zanimanja, daljom kvalitativnom analizom bi bilo zanimljivo ispitati kako se odnose prema opažanju da muškarci postižu veći uspeh?

Naredna grupa rezultata obuhvata procenu stavova prema pet domena u kojima se ostvaruju različite socijalne uloge.

Tabela 4. Stavovi prema rodnim razlikama u profesionalnoj delatnosti

Profesionalna/nastavna delatnost	Muškarci AS/SD	Žene AS/SD	t-test	df	sig
1. Profesori su popustljiviji prema studentima suprotnog pola	2,47 ,94	2,70 1,14	-1,716	251	,087
2. Profesori imaju veći ugled kao predavači nego profesorke	2,92 1,25	2,74 1,31	1,158	251	,248
3. Profesorke su dobronamernije na ispitima od profesora	1,97 ,76	2,62 1,02	-5,617	251	,000
4. Žene su uspešniji rukovodioci	2,68 ,89	2,90 1,24	-1,609	251	,109
5. Žene imaju iste mogućnosti za napredovanje kao i muškarci	3,21 1,26	3,83 1,06	-4,301	251	,000

Kada je u pitanju ponašanje i uspešnost u obavljanju profesionalnih uloga, stavovi studenata i studentkinja su orjentisani u istom pravcu, razlikuju se prvenstveno po stepenu izraženosti. Tako obe grupe smatraju da žene nisu uspešniji rukovodioci i ne smatraju da profesori imaju veći ugled od profesorke. Značajne razlike su se pojavile u tvrdnjama da su profesorke dobronamernije na ispitima od profesora, sa čime se muškarci izraženije ne slažu. Druga značajna razlika se ispoljila u stavu da žene imaju iste mogućnosti za napredovanje kao i muškarci, sa čim su obe grupe saglasne, ali je taj stav izraženiji kod studentkinja. Generalno, studenti oba pola ponašanje profesora u akademskom okruženju percipiraju kao rodno neutralno. Nasuprot tome, stavovi prema mogućnostima žena za napredovanje ukazuju da se u studentskoj populaciji društveno okruženje percipira kao podsticajnije za podjednako napredovanje muškaraca i žena u karijeri. Ovaj nalaz je ohrabrujući za percepciju mlade generacije u pogledu rodne ravnopravnosti na visokoškolskom nivou obrazovanja, mada je moguće da je ovakav stav posledica dosadašnjeg životnog iskustva u školovanju, gde se zaista se ne prave razlike u postignuću (ili su one često u korist ženskog dela populacije).

Tabela 5. Stavovi prema porodičnim ulogama

Porodične uloge	Muškarci AS/SD	Žene AS/SD	t-test	df	sig
6. Otac ne može uspešno da zameni majku u brizi oko dece	3,15 1,24	3,25 1,32	-,595	251	,553
7. Muškarci jednako uspešno mogu da neguju bolesne i nemoćne članove porodice	3,52 1,01	3,44 1,21	,568	251	,571
8. Otac treba da bude veći autoritet za decu od majke	2,28 1,12	3,15 1,38	-5,470	251	,000
9. U redu je da muškarac da stavlja karijeru ispred porodičnih obaveza	1,74 ,76	2,15 1,08	-3,448	251	,001
10. Žena ne treba da zapostavlja kućne poslove zbog svoje karijere	3,03 1,10	3,39 1,27	-2,420	251	,016

Porodične uloge	Muškarci AS/SD	Žene AS/SD	t-test	df	sig
11. Muškarac treba podjednako da učestvuje u obavljanju kućnih poslova	4,32 ,78	3,60 1,18	5,636	251	,000
12. Kada žena zarađuje više od muža, to stvara probleme u njihovim odnosima	2,85 1,12	2,88 1,21	-,188	251	,851
13. Muškarac je prvenstveno taj koji treba da materijalno obezbedi svoju porodicu	2,39 1,07	3,26 1,36	-5,556	251	,000

Procesi napuštanja patrijarhalnih stavova prema rodnim ulogama u studentskoj populaciji posebno dolaze do izražaja u oblasti porodičnih uloga (Tabela 5.). Oba pola izražavaju pretežno neslaganje sa većinom stavova koji favorizuju ili devalviraju jedan pol u odnosu na drugi. U celini, oni smatraju da su oba pola mogu biti podjednako uspešna u brizi i nezi drugih članova i ravnopravno biti uključeni u kućne poslove i profesionalnu delatnost i doprinositi porodičnim finansijama. Značajne razlike se pojavljuju kod stavova da otac treba da bude veći autoritet za decu od majke i da prvenstveno muškarac treba da materijalno obezbedi svoju porodicu, što su stavovi koje u značajno manjoj meri podržavaju studenti muškog pola nego studentkinje. Takođe, studenti se značajno više slažu sa tvrdnjom da muškarac treba podjednako da učestvuje u obavljanju kućnih poslova nego studentkinje (AS 4,32 prema AS 3,60 kod studentkinja), kao i da nije u redu da stavlja karijeru ispred porodičnih obaveza. Ove razlike u stavovima upućuju na to da se muškarci više zalažu za rodnu ravnopravnost od žena. Postavlja se pitanje da li je ovo samo deklarativno izjašnjavanje ili je ženama teže da odustanu od tradicionalnih uloga iz ukorenjenog osećanja krivice ili izbegavanja spoljne osude ukoliko odstupe od toga.

Tabela 6. Stavovi prema partnerskim ulogama

Partnerske uloge	Muškarci AS/SD	Žene AS/SD	t-test	df	sig
14. Žena koja ima veću inicijativu u partnerskim odnosima deluje agresivno	2,47 1,02	2,83 1,13	-2,652	251	,009
15. Žene treba da stavljaju potrebe drugih članova porodice ispred ličnih	1,97 ,71	2,50 1,01	-4,772	250	,000
16. Za partnersko nasilje su podjednako odgovorna oba partnera	2,80 1,23	3,26 1,21	-2,965	250	,003
17. Muškarac treba da bude zaštitnik ženi	3,99 ,92	4,18 1,06	-1,550	250	,122
18. Za ženu treba da bude važnije kako izgleda nego za muškarca	2,38 1,10	3,14 1,30	-4,991	250	,000
19. Zaista ne izgleda lepo kada je žena viša od muškarca	3,30 1,17	3,33 1,31	-,217	250	,828

Tipične rodne uloge u partnerskim odnosima pokazuju veću otpornost u studentskoj populaciji nego tradicionalni stavovi prema porodičnim ulogama (Tabela 6.). Obe grupe se slažu sa stavovima o ulozi muškarca kao zaštitnika, a u skladu sa takvom ulogom, dosledno sledi i saglasnost da muškarac treba da bude viši od svoje partnerke.

Interesantno je da se sa stavom da žene treba da stavljaju potrebe drugih članova porodice ispred ličnih, ne slažu oba pola, ali studentkinje u značajno manjoj meri. Slično, oba pola izražavaju neslaganje i sa stavom da žena koja ima veću inicijativu u partnerskim odnosima deluje agresivno, sa kojima se takođe u značajno manjoj meri ne slažu devojke.

Značajna razlika se pojavljuje u vezi sa tvrdnjom da su za partnersko nasilje su podjednako odgovorna oba partnera, gde su više žene sklone da prihvate jednaku odgovornost za partnersko nasilje, sa čim se muškarci ne slažu. Devojke, za razliku od mladića, smatraju da za ženu treba da bude važnije kako izgleda nego za muškarca. Generalno, ispitanici ne zauzimaju stavove koji odražavaju rodne stereotipe, s tim što se studentkinje u većoj meri konformiraju sa tim stavovima nego studenti.

Tabela 7. Odnos prema učešću muškaraca i žena u različitim delatnostima

Profesionalna/javna delatnost	Muškarci AS/SD	Žene AS/SD	t-test	df	sig
20. Sigurnije bih se osećao/la da me operiše hirurrg muškarac, nego žena	2,14 1,07	2,81 1,30	-4,444	250	,000
21. Muškarci imaju više smisla za bavljenje naukom	2,42 2,10	2,73 1,21	-1,481	250	,140
22. U svetu bi bilo manje problema da ima više žena u politici	3,03 1,01	2,79 1,21	1,699	250	,090
23. Više bih voleo/la da moja deca imaju učitelji-cu, nego učitelja	2,53 1,05	3,13 1,20	-4,218	250	,000

Odnos prema učešću muškaraca i žena u različitim delatnostima je takođe relativno neutralan, jer se i studenti i studentkinje najčešće opredeljuju za neutralne odgovore ili umereno neslaganje u pogledu razlika kada je u pitanju sposobnost za obavljanje naučne delatnosti, učinak učešća žena u politici, poverenje u lekarsku stručnost ili u podučavanje dece. Značajne razlike se pojavljuju kod žena da donekle favorizuju učiteljice u odnosu na učitelje kada je u pitanju obrazovanje sopstvene dece, ali i hirurge muškarce kada je u pitanju poverenje u njihovu stručnost. Dakle, ponovo se suočavamo sa diskretno izraženijim stereotipnim stavovima o rodnim razlikama kod studentkinja u odnosu na studente.

Tabela 8. Stavovi prema feminizmu

Feminizam	Muškarci AS/SD	Žene AS/SD	t-test	df	sig
24. Feministkinje su agresivnije od drugih žena	3,04 ,99	3,33 ,94	-2,395	250	,017
25. Feministkinje obično imaju homoseksualne sklonosti	2,07 ,94	1,02 ,75	-8,331	250	,000
26. Feminizam nije ozbiljan društveni pokret	2,17 ,87	2,96 ,96	-6,819	250	,000
27. Među feministkinjama nema lepih i privlačnih žena	1,76 ,85	2,71 1,01	-8,002	250	,000
28. Feministkinje su samosvesnije od drugih žena	2,85 ,98	2,68 ,89	1,469	250	,143

U stavovima prema feminizmu ispitanici iskazuju umereno neslaganje sa tvrdnjama koje predstavljaju feminizam i feministkinje u skladu sa negativnim stereotipima. Tako se ispitanici i muškog i ženskog pola uglavnom ne slažu sa tvrdnjama da feministkinje obično imaju homoseksualne sklonosti, s tim što sa tom tvrdnjom u većoj meri nisu saglasne studentkinje. Značajne razlike se pojavljuju i kod stavova da feminizam nije ozbiljan društveni pokret, te da među feministkinjama nema lepih i privlačnih žena. Kod ovih tvrdnji mladići pokazuju značajno veću otvorenost prema pokretu feminizma i mogućnostima da feministkinje budu privlačne. Uopšteno, kod svih ispitivanih tvrdnji prema feminizmu, zanimljivo je da mladići iz studentske populacije pokazuju nešto blagonakloniji stav u odnosu na svoje koleginice.

Pored stavova o različitim socijalnim ulogama u privatnoj i javnoj sferi delovanja, posebno smo ispitivali lična uverenja o poželjnim i nepoželjnim rodnim karakteristikama. Za razliku od prethodnih rezultata, gde su ispitanici imali mogućnost da brojčano od 1 do 5 izraze svoju saglasnost sa nekom tvrdnjom na Likertovoj skali procene, ova grupa ajtema predstavlja parove pozitivnih ili negativnih atributa za koje su se ispitanici opredeljivali. Smisao prisilnog izbora između dve poželjne ili nepoželjne karakteristike je upravo u otkrivanju latentnih preferencija i izbegavanju neutralnih ili poželjnih odgovora. Ovakav tip „prinudnog“ opredeljivanja je za posledicu imalo da jedan broj ispitanika nije mogao da se opredeli ni za jedan odgovor na neke od ajtema ili je zaokruživao obe alternative, zbog čega su isključeni iz obrade podataka. Zavisno od para prideva, ovaj procenat izostavljenih ili nevalidnih odgovora se kreće u rasponu od 5-10%.

Tabela 9. Poželjne karakteristike žena

Za ženu je bolje da bude	Frekvencija	Procenat	Validni Procenat
Privlačna	107	32,6	34,6
Sposobna	202	61,6	65,4
Bez odgovora	19	5,8	
Ukupno	309	94,2	100,0
Nežna	169	51,5	54,5
Jaka	141	43,0	45,5
Bez odgovora	18	5,5	
Ukupno	310	94,5	100,0
Uspešna	231	70,4	76,0
Negovana	73	22,3	24,0
Bez odgovora	24	7,3	
Ukupno	304	92,7	100,0
Samouverena	181	55,2	59,5
Tolerantna	122	37,2	40,1
Bez odgovora	24	7,6	,3
Ukupno	304	92,7	100,0
Racionalna	190	57,9	63,5
Emotivna	109	33,2	36,5
Bez odgovora	29	8,8	
Ukupno	299	91,2	100,0
Društveno angažovana	112	34,1	37,7
Porodično orijentisana	185	56,4	62,3
Bez odgovora	31	9,5	
Ukupno	297	90,5	100,0
Dobra domaćica	154	47,0	51,0
Da dobro zarađuje	148	45,1	49,0
Bez odgovora	26	7,9	
Ukupno	302	92,1	100,0
Introvertna	76	23,2	26,8
Ekstrovertna	208	63,4	73,2
Bez odgovora	44	13,4	
Ukupno	284	86,6	100,0
Obrazovana	243	74,1	79,4
Požrtvovana	63	19,2	20,6
Bez odgovora	22	6,7	
Ukupno	306	93,3	100,0

Stepen izraženosti preferencija je rangiran prema procentu opredeljenja studenata, što znači da ispitani studentski uzorak smatra da je za ženu bolje da bude prvenstveno obrazovana (74,1%) umesto požrtvovana (19,2%), uspešna (70,4%) nego negovana (22,3%), ekstrovertna (63,4%) nego introvertna (23,2%), sposobna (61,6%) nego privlačna

(32,6%), racionalna (57,9%) nego emotivna (33,2%). Za neke druge karakteristike postoji znatno veći balans u opredeljivanju. Tako 51,5% ispitivane studentske populacije smatra da je za ženu bolje da bude nežna nego jaka (43%), dok je gotovo podjednako zastupljeno opredeljenje da „bude dobra domaćica“ i „da dobro zarađuje“ (47% i 45,1%).

Tabela 9. Poželjne karakteristike muškaraca

Za muškarca je bolje da bude	Frekvencija	Procenat	Validni Procenat
Privlačan	26	7,9	8,6
Sposoban	277	84,5	91,4
Bez odgovora	25	7,6	
Ukupno	303	92,4	100,0
Nežan	61	18,6	20,2
Jak	241	73,5	79,8
Bez odgovora	26	7,9	
Ukupno	302	92,1	100,0
Uspešan	289	88,1	95,1
Negovan	15	4,6	4,9
Bez odgovora	24	7,3	
Ukupno	304	92,7	100,0
Samouveren	179	54,6	59,7
Tolerantn	121	36,9	40,3
Bez odgovora	28	8,5	
Ukupno	300	91,5	100,0
Racionalan	229	69,8	76,1
Emotivan	72	22,0	23,9
Bez odgovora	27	8,2	
Ukupno	301	91,8	100,0
Društveno angažovan	148	45,1	49,8
Porodično orijentisan	149	45,4	50,2
Bez odgovora	31	9,5	
Ukupno	297	90,5	100,0
Dobar domaćin	83	25,3	28,6
Da dobro zarađuje	207	63,1	71,4
Bez odgovora	38	11,6	
Ukupno	290	88,4	100,0
Introvertan	81	24,7	28,7
Ekstrovertan	201	61,3	71,3
Bez odgovora	46	14,0	
Ukupno	282	86,0	100,0
Obrazovan	224	68,3	76,2
Požrtvovan	70	21,3	23,8
Bez odgovora	34	10,4	
Total	294	89,6	100,0

Prema nalazima, studenti smatraju da je za muškarca znatno bolje da bude sposoban (84,5%) i uspешan (88,1%). Ove karakteristike su se pokazale kao znatno poželjnije kod muškaraca nego kod žena. Za privlačnost kao poželjnu karakteristiku muškaraca opredelilo se svega 7,9% i negovanost kod 4,6% ispitanika oba pola, dok su kod žena ove karakteristike preferentne u odgovarajućem paru sa 32,6% odnosno 22,3% posto. Dok su kod žena podeljena opredeljenja između poželjnih osobina da dobro zarađuje i da bude dobra domaćica, kod muškaraca je nesumnjiva preferencija dobre zarade u odnosu na „dobrog domaćina“ (63,1% i 25,3%).

Osobine kao što su racionalnost - emotivnost i ekstrovertnost - introvertnost su približno jednako poželjne kod muškaraca i žena, s tim što se atributi racionalnosti i ekstrovertnosti izrazitiše pripisuju kao pozitivna osobina muškarcima.

Tabela 10. Nepoželjne karakteristike žena

Za ženu je bolje da ne bude	Frekvencija	Procenat	Validni Procenat
Stidljiva	134	40,9	43,1
Agresivna	177	54,0	56,9
Bez odgovora	17	5,2	
Ukupno	311	94,8	100,0
Nesigurna	244	74,4	79,2
Dominantna	64	19,5	20,8
Bez odgovora	20	6,1	
Ukupno	308	93,9	100,0
Tvrđoglava	179	54,6	58,7
Popustljiva	125	38,1	41,0
Bez odgovora	24	7,0	
Ukupno	305	93,0	100,0
Avanturističkog duha	44	13,4	14,2
Pasivna	266	81,1	85,8
Bez odgovora	18	5,5	
Ukupno	310	94,5	100,0
Depresivna	268	81,7	87,9
Impulsivna	37	11,3	12,1
Bez odgovora	23	7,0	
Ukupno	305	93,0	100,0
Nametljiva	133	40,5	43,2
Povučena	175	53,4	56,8
Bez odgovora	20	6,1	
Ukupno	308	93,9	100,0
Zavisna	204	62,2	66,9
Sama	101	30,8	33,1
Bez odgovora	23	7,0	
Ukupno	305	93,0	100,0
Konformista	171	52,1	56,4
Individualista	132	40,2	43,6
Bez odgovora	25	7,6	
Ukupno	303	92,4	100,0

Među karakteristikama žena u parovima nepoželjnih atributa ispitanici se u najvećoj mjeri opredeljuju za pasivnost i depresivnost (81,1% i 81,7%) u odnosu na avanturistički duh i impulsivnost koji se smatraju znatno manje nepoželjnim karakteristikama (Tabela 10.). Nešto manji, ali još uvek veoma visok procenat ispitanika se opredeljuje da je nepoželjnija karakteristika nesigurnost (74,4%) u odnosu na dominantnost, kao i zavisnost (62,2%) kada se poredi sa opredeljenjem da žena bude sama. Znatno teže je ispitanicima bilo da se opredele između stidljivosti i agresivnosti, nametljivosti i povučeniosti i konformizma i individualizma. Odgovori na ovim ajetemima su gotovo podjednako zastupljeni, što ide u prilog konfuzije oko identiteta savremene žene od koje se očekuje da odgovori na složene, a nekad i protivrečne zadatke i uloge u javnoj i privatnoj sferi.

Tabela 11. Nepoželjne karakteristike muškaraca

Za muškarca je bolje da ne bude	Frekvencija	Procenat	Validni Procenat
Stidljiv	187	57,0	61,3
Agresivan	118	36,0	38,7
Bez odgovora	23	7,0	
Ukupno	305	93,0	100,0
Nesiguran	262	79,9	85,9
Dominantan	43	13,1	14,1
Bez odgovora	23	7,0	
Ukupno	305	93,0	100,0
Tvrdoглав	182	55,5	60,1
Popustljiv	121	36,9	39,9
Bez odgovora	25	7,6	
Ukupno	303	92,4	100,0
Avanturističkog duha	42	12,8	13,9
Pasivan	261	79,6	86,1
Bez odgovora	25	7,6	
Ukupno	303	92,4	100,0
Depresivan	240	73,2	79,7
Impulsivan	61	18,6	20,3
Bez odgovora	27	8,2	
Ukupno	301	91,8	100,0
Nametljiv	94	28,7	31,4
Povučen	205	62,5	68,6
Bez odgovora	29	8,8	
Ukupno	299	91,2	100,0
Zavisan	213	64,9	70,3
Sam	90	27,4	29,7
Bez odgovora	25	7,6	
Ukupno	303	92,4	100,0
Konformista	191	58,2	64,3
Individualista	106	32,3	35,7
Bez odgovora	31	9,5	
Ukupno	297	90,5	100,0

Ispitivani studentski uzorak smatra da su depresivnost, pasivnost i nesigurnost izrazito nepoželjne karakteristike muškaraca (73,2%, 79,6% i 79,9%). U nešto manjoj meri, za muškarca je nepoželjno da bude stidljiv (57,0%) u odnosu na agresivan (36,0%), što je suprotno od nepoželjnih atribucija ženskog pola za koje ipak prevladava mišljenje da je bolje da ne budu agresivne (54%), nego stidljive (40,9%). Takođe se povučenost u većem procentu smatra nepoželjnom kod muškaraca (62,5%), nego kod žena (53,4%).

Na osnovu odgovora, izgleda da su neke osobine teško prihvatljive bez obzira na pol, ali je ipak lakše definisati šta nisu poželjne osobine muškaraca nego žena.

ZAKLJUČAK

Iz analize stavova prema rodnoj ravnopravnosti studentske populacije na Univerzitetu u Beogradu može se izvući relativno ohrabrujući zaključak o percepciji mlade generacije u pogledu rodne ravnopravnosti na visokoškolskom nivou obrazovanja, s obzirom da oba pola izražavaju pretežno neslaganje sa većinom stavova koji favorizuju ili devalviraju jedan pol u odnosu na drugi. Takođe, i studenti i studentkinje nemaju previše izražene stereotipe (ali se mora uzeti u obzir da se radi o mlađem i obrazovanijem delu populacije), niti suprotne stavove, već samo manje ili više izražene, ali isto orijentisane. Stavovi prema mogućnostima žena za napredovanje ukazuju da se u studentskoj populaciji društveno okruženje percipira kao podsticajnije za podjednako napredovanje muškaraca i žena u karijeri, mada je naravno moguće da je ovakav stav posledica dosadašnjeg životnog iskustva koje se uglavnom odnosi na školovanje, gde se još se ne prave i ne pojavljuju razlike u postignuću (ili su čak one često u korist ženskog dela populacije).

Dotatnu analizu zahteva to što studenti naizgled više podržavaju rodnu ravnopravnost od studentkinja. Ovo se može objasniti na više načina: da je reč samo o deklarativnom izjašnjavanju muškaraca koje je olakšano time što su žene njihove generacije sklonije da prihvate tradicionalne uloge ili, možda je reč o tome da je ženama teže da odustanu od tradicionalnih rodni uloga iz ukorenjenog osećanja krivice ili izbegavanja spoljne osude ukoliko odstupe od tih uloga.

U svakom slučaju, ispitanici i ispitanice ne zauzimaju stavove koji grubo odražavaju rodne stereotipe, s tim što se studentkinje u većoj meri konformiraju sa tim stavovima nego studenti, jer se u rezultatima istraživanja suočavamo sa diskretno izraženijim stereotipnim stavovima o rodni razlikama kod studentkinja u odnosu na studente. U skladu s tim, u istraživanju stavova o ne/poželjnim karakteristikama (tj. rodni ulogama) muškaraca i žena bilo je mnogo lakše opredeljavati se za muške karakteristike, odnosno rodne uloge što govori o značajnijim kolebanjima u struktuiranju ženskog identiteta, odnosno ženskih rodni uloga.

LITERATURA

- Hanson Frieze, Irene, Anuška Ferligoj, Tina Kogovšek, Tanja Renner, Jasna Horvat, and Nataša Šarlija, (2003) „Gender-Role Attitudes in University Students in the United States, Slovenia, and Croatia“ in *Psychology of Women Quarterly*, 27/3, (256-261)
- Huddy, L., Terkildsen, N. (1993), „Gender stereotypes and the Perception of Male and Female Candidates“ *American Journal of Political Science*, Vol.37, No 1, p.119-147
- Jakobson, N., Kotsadam, A., (2008) „Do attitudes towards gender equality really differ between Norway and Sweden?“ *Working Papers in Economics*, Series No.352, Department of Economics, Goetheborg University, Sweden,
- Joksimović A., (2004), *Uloga žena u javnom životu u Srbiji*, neobjavljen autorski rad
- Rot, N. (1994). *Osnovi socijalne psihologije*, deveto izdanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Tan, M.G., Y.Ecevit, S.S. Usur, (2001) „Towards Gender Equality: Education, Working Life and Politics“ *Tusiad Publications*, Istanbul.
- She Figures 2006*, EC, Luxembourg.
- Statistički zavod Republike Srbije „Žene i muškarci u Srbiji“, Beograd, 2006, 2008. www.statserb.sr.gov.rs

Tamara Džamonja Ignjatović, Nevenka Žegarac, Dragana Popović, Daša Duhaček

RESEARCH OF ATTITUDES TOWARD GENDER EQUALITY IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION

Abstract:

The research presented here is a part of an ongoing and a more extensive project to gather data and analyze the status of gender equality within educational system in Serbia. This part of the research is concerned with attitudes toward gender equality within the higher education system and as a point of departure uses an assumption that higher education has in establishing value systems far reaching consequences for the whole society and its future. The research is based on questionnaires through which the following data has been gathered: attitudes to motivation for the choice of field of study and profession, roles in the family, partner roles, feminism. The conclusions point to the fact that the gender roles are not too rigid and stereotypical but point out to some attitudes that need to be further explored, namely young men appear to be less conservative, than young women.

Key words: Attitudes, education, gender equality, sexual/gender differences.